

דף מידע מספר 158 בנושאים כלכליים:

עסקת חבילה אל מול צרכי המשק

כאשר מדובר על עסקת חבילה ככלי מדיניות צריך ורצוי לזכור מה היו התנאים להצלחתה בשנות ה-80. בנוסף נשאלת השאלה האם עסקאות חבילה הן תחליף למדיניות כלכלית וחברתית של ממש.

פעם האחרונה שדובר על ביצוע עסקת חבילה במשק הישראלי היה בשנת 1984. באותה תקופה המאפיינים של המשק היו שונים לחלוטין ממצבו היום. ראשית ישראל הייתה מצויה בתהליך היפר אינפלציוני עם מדדים חודשיים קרובים לכ-20%. באותה תקופה היו משברים של ממש במאזן התשלומים שלוו בביקושים גדולים למט"ח ופיחות מואץ בשקל שאף הוא הסתכם בכ-20% לחודש. יתר על כן מנגנוני השכר הבטיחו תוספות יוקר אף הם בסדרי גודל של 10%-15% לחודש ותוספות שכר נוספות להבטחת השכר הריאלי וכוח הקניה של השכירים במשק.

בתחום הריאלי המשק סבל בשנים 1984-1985 מגידול מתמיד בגירעון בתקציב המדינה, ירידה ביתרות מטבע חוץ וגידול בגרעון המסחרי. גם הגידול בתוצר המקומי הגולמי לנפש נעצר לחלוטין והיה אף שלילי ב-1984 (-1.7%). תהליך קפאון המשק הושפע גם מירידה מתמדת בהשקעה הגולמית המקומית בשנים 1984 ו-1985 דהיינו -7.7% ו-13.4% בהתאמה. כלומר לפי מרבית האינדיקטורים ערב עסקת החבילה הראשונה בנובמבר 1984 המשק בישראלי היה מצוי במשבר כלכלי אמיתי. היכולת לעצור את התהליך האינפלציוני נבעה גם מהריכוזיות הגדולה של ענפי המשק שנשלטו על ידי ההסתדרות, הממשלה והתעשיינים. בעמדת הפתיחה למשא ומתן בעסקת החבילה כל צד היה מסוגל הן לתרום חלק והן לקיימו. ההסתדרות הסכימה להקפיא את השכר, התעשיינים את המחירים והממשלה הקפיאה מחירים תוך הנהגת פיקוח על ביצוע ההקפאה.

אמנם העסקה הראשונה לא הצליחה כיוון שלא בוצעה הקפאת שער החליפין אך היה בה הישג בטווח הקצר בו מדד המחירים לצרכן ירד מ-19.5% בחודש נובמבר 1984 ל-3.7% ו-5.3% בחודשים דצמבר 1984 וינואר 1985 בהתאמה. מאותו נסיון נלמדו הלקחים שהניבו את תכנית הייצוב של יולי 1985 בה הממשלה החליטה באופן עצמאי על מדיניות כלכלית-חברתית חדשה שהינה בתוקף עד עצם היום הזה. באופן בסיסי הייתה הצדקה לקיומה של הסכמה רחבה למדיניות הממשלתית במיוחד בתחום השכר והמחירים.

צוות ההיגוי
ד"ר יוסי ביילין, יו"ר
ח"כ מיכאל איתן
ח"כ יוסי כץ
ד"ר וינפריד וייט

חברי צוות ההיגוי בעבר
יו"ר ראשון,
הנשיא חיים הרצוג ז"ל
יו"ר שני, מר חיים י. צדוק
השגריר ד"ר יהודה לנקרי

בחסות:
קרן פרידריך אברט

Steering Committee
Dr. Yossi Beilin, Chair
Mr. Michael Eitan, MK
Mr. Yossi Katz, MK
Dr. Winfried Veit

Former members of the steering committee
Former Chair,
The Late President
Chaim Herzog
Former Chair,
Mr. Haim J. Zadok
Dr. Yehuda Lankry,
Ambassador

Sponsor:
Friedrich Ebert Stiftung

מאז שנות ה-80 חלו שינויים מבניים משמעותיים בכלכלת ישראל בפרט, ובכלכלת העולם בכלל. הממשלה צמצמה את מעורבותה במשק והחלה בתהליך הפרטה וחשיפה של המשק לתחרות, תהליך שהניב את השתלבותה של ישראל בכלכלה העולמית. ההסתדרות עברה מהפך של ממש במיוחד מאז חוק ביטוח בריאות של ה-1/1/1995.

הריכוזיות במשק הישראלי צומצמה ולפיכך השפעתם ומשקלם של הענפים המסורתיים על הכלכלה צומצמו אף הם. ענף ההיי-טק והעצמאיים הובילו את הצמיחה הכלכלית בסוף העשור האחרון. המדיניות הפיסקלית והמונטרית גרמו ליציבות מחירים ושער החליפין ברמה הבינלאומית תוך התכנסות הגרעון בתקציב המדינה. אוכלוסיית המדינה גדלה ביותר מ-30% ועמה גם התוצר. במילים אחרות המשק מצוי היום במצב שונה לחלוטין ממצבו באמצע שנות ה-80 בהם היה באפשרות עסקת חבילה לתרום תרומה מוגבלת אך חשובה לייצובו.

לפיכך, נשאלת השאלה מה ניתן לעשות כדי להתמודד באופן יעיל עם צורכי המדיניות של שנות ה-2000? התרומה של ההסתדרות ושל התעשיינים בהקשר הזה הינה מצומצמת ביותר גם בגלל העובדה כי משקלם במשק פחת וגם בגלל העובדה כי האינדיקטורים בתחום השכר, המחירים, התעסוקה וההשקעות אינם מלמדים כי עסקת חבילה יכולה לחייב אחד מהגורמים לקיים את חלקו. האם ההסתדרות יכולה להתחייב על שקט מוחלט ביחסי העבודה ולחייב את כלל השכירים במשק בזמן שהיא מייצגת 600 אלף מתוך 2.600 מיליון מועסקים? האם התעשיינים יכולים להתחייב בשם כלל המפעלים במשק, לא לפטר עובדים בזמן שבתעשייה מועסקים כ-400 אלף עובדים? עצם העקרון של קבלת החלטות ריכוזיות אינן תואם את המדיניות הכלכלית של ישראל המשתלבת בכלכלה הגלובלית.

לפיכך, עסקת חבילה איננה יכולה להיות תחליף לצעדים הכלכליים הדרושים על ידי הממשלה על מנת לחדש את צמיחת המשק ולמנוע גידול נוסף באבטלה. הצעדים יכולים להיות מתואמים עם כל הגורמים הבולטים במשק כגון ההסתדרות, התעשיינים, העצמאים ועוד סקטורים אך מידת המחויבות למדיניות על ידי הגורמים האלה לא יכולה ולא חייבת להיות דומה לעסקאות חבילה בשנות ה-80. חייב להיות תאום והכוונה אך תאום זה אינו תחליף למדיניות הדרושה.

קיימים שלושה תחומים בהם הממשלה יכולה לפעול באופן מיידי ובדרך הזאת להניב מחדש מקומות עבודה וצמיחה כלכלית:

1. **תעסוקה:** טיפול בהיצע העבודה ובמיוחד בשכירים שנפגעו מסגירת מפעלים מסורתיים בהם אין כל יתרון יחסי. הטיפול צריך להתבסס על הגמשת קבלת דמי אבטלה והכשרה מקצועית.
2. **מדיניות פיסקלית:** רפורמה במס שתצמצם את הנטל על שכבות הביניים של ההכנסה בהם מרוכזים רוב המועסקים היצרניים. לפי הערכות של ה-OECD כל צמצום ממוצע של כ-10% במס הישיר יכול להניב צמיחה של 1% בשנה לפחות; מה שלכשעצמו יגדיל מחדש את ההכנסות ממיסים.
3. **מדיניות מונטרית:** ברור כי בתקופה שרוב המדינות המפותחות מפחיתות ריבית על מנת לעודד השקעות וצמיחה כלכלית גם כאן בנק ישראל יכול לתרום את חלקו לעידוד הצמיחה ללא כל צורך בעסקת חבילה ולצמצם את הריבית הבסיסית במשק מ-5% לכ-2.5% לפחות. גם הצעדים הדרושים מבחינה מונטרית לצמצום הריבית הם באחריות הממשלה בלבד' כגון צמצום הגרעון הממשלתי וההקפאה של החקיקה הפרטית.